nationalmuseum

Nyfikenhet och förunderliga ting

Curiosa

Nyfikenheten är det som leder oss till att upptäcka och utforska världen. Den har också lett fram till den vetenskap vi har i dag. Nyfikenheten driver oss till att vilja ta reda på olika saker och att lära oss mer. Det är en stor drivkraft som lätt smittar av sig och är kanske alltings början för oss människor. Det är därför Pippi på konst tar avstamp i just *Curiosa*, nyfikenheten.

Hoppas ni blir ännu mer nyfikna efter att ha läst det första kapitlet i Pippi på konst. Här finns förslag på hur ni kan jobba vidare utanför klassrummet med att utforska och upptäcka världen runt omkring skolan, inspirerade av Elsa Beskows *Tomtebobarnen*.

Vill ni veta mer om dåtidens kabinettskåp och vad som kunde finnas i det? I så fall finns det spännande exempel på udda föremål ur Nationalmuseums samlingar här samt tips på roliga *Curiosa*-fix som ni kan arbeta med tillsammans i och utanför klassrummet. Låt nyfikenheten ta plats och följ med på en upptäcktsresa!

Expedition Curiosa – en upptäcktsresa i närmiljön

Naturen är en fantastisk lärmiljö där man nästan inte kan sluta att undra och förundras. Det är en plats som passar nyfikna och som uppmuntrar upptäckarglädje och experimentlust. Även en urban miljö, skolgården eller en park kan upptäckas och bli till det största äventyret.

I Elsa Beskows illustration *Tomtebobarnen* på sidorna 10–11 upptäcker barnen naturen med alla sina sinnen. Inspireras av bilden och flytta lektionen utomhus. Lukta, känn, lyssna – utforska med hela kroppen. Upptäck den nära och välbekanta miljön med nya ögon eller från en annan synvinkel. Spana, samla, sortera, räkna och skapa!

Innan ni ger er ut – upptäck bilden!

Tomtebobarnen kan exempelvis användas som en start för samtal om årstider, naturens kretslopp eller om människans påverkan på miljön. Titta tillsammans på bilden och diskutera i klassrummet.

Förbered innan

→ Plocka fram bilden i PowerPoint så att ni kan se den stort på skärm i klassrummet.

Förslag på frågor

→ På bilden ser vi några barn. Var är de någonstans? Vad gör de?
→ Vilken årstid är det på bilden? Hur syns det?
→ Hur känns våren?
→ Kan man bevara lukten av våren? Eller känslan av att det snart är sommar?
→ Vilka är de allra första tecknen på att det är vår/sommar/höst/vinter?
→ Vilken årstid är det just nu? Hur ser vi det?
→ Varför har ett av barnen ingen prickig mössa?

Gå på Expedition Curiosa

Förbered innan

→ Påsar, korgar eller annat för att kunna samla in det ni hittar.
→ Papper, pennor, ritunderlag och siktrutor (finns att skriva ut).

Bestäm ett tema för vad ni ska spana efter: naturens olika former eller färger? Skräp-skrot-plast-värstingar i naturen? Eller varför inte gå på en ljudsafari och spela in olika ljud i er närmiljö? Samla in alla intressanta saker ni hittar och ta med till klassrummet. Vad hittar ni på er expedition?

Se med nya ögon

Ta med siktrutor ut på expeditionen och upptäck världen genom dem. Genom att avgränsa synfältet ser vi helt plötsligt vår omgivning med nya ögon. Teckna av det ni ser i era siktrutor med penna eller kritor på papper.

Jordkonst – skapa ute

Använd naturen eller närmiljön som inspirationskälla, materialbank eller som ett galleri! Skapa direkt utomhus med det naturmaterial ni hittar: lämna ett avtryck, ett spår eller gör en liten ändring i miljön med respekt för naturen. Ni kan exempelvis organisera, repetera eller sortera material i färgordning eller varför inte bygga med naturmaterial!

För inspiration innan ni ger er ut, googla fram bilder med sökorden ”Land Art”, ”jordkonst” eller sök på konstnärer som Andy Goldsworthy, Nancy Holt eller Robert Smithson.

När ni är klara, fotografera de flyktiga konstverken.

Förslag på frågor

→ Hur vet man att något är gjort av en människa?
→ Hittar ni något som naturen själv har skapat?
→ Vad får vi göra i naturen?

Måla med stenar och kvistar – trycka med löv och strån

Dags att måla? Glöm penslar! Använd kvistar, pinnar, stenar, blad eller annat som verktyg när ni skapar. Samla in material på expeditionen som ni sedan kan använda i klassrummet. Måla fritt, ta vara på de olika materialens egenskaper och låt materialet bestämma processen.

Förbered innan

→ Kvistar, pinnar, stenar, blad eller annat ni hittar ute.
→ Kartong, papper och målarfärg i flaska.
→ Experimentlust!

Gör så här

1. Låt naturen bestämma. Pröva att måla med pinnar, grenar eller annat som ni hittar på marken i stället för penslar. Doppa naturverktygen i färg och rulla, dra eller skapa spår på annat sätt på pappret.
2. Gör avtryck och mönster. Måla på ena sidan av blad, strån eller annat ni har hittat, och tryck sedan på papper. Upprepa och skapa mönster.
3. Jobba med en kompis. Pröva jobba två och två med att rulla runda stenar som doppats i färg över en kartong eller ett styvt papper. Håll i kartongens hörn på var sin sida – här gäller det att samarbeta! Låt stenarna lämna spår och samtidigt se till att de inte trillar av kartongen. Hur blev er stenmålning?

Utomhus inomhus – skapa regnbågar i klassrummet

Vad beror olika naturfenomen på? Hur är det möjligt att det ibland blir åskväder, dimma eller snö? Och vad består en regnbåge av egentligen? Vetenskapsmannen Isaac Newton var på 1800-talet den förste som visade på att det vita ljuset består av alla regnbågens färger. Men redan på 1600-talet var matematikern och filosofen René Descartes intresserad av fenomenet. Han lät ljusstrålar passera genom ett stort glas fyllt med vatten och lyckades skapa en egen regnbåge.

Pröva att göra egna regnbågar a la René Descartes i klassrummet! En egenhändigt gjord regnbåge är en rolig utgångspunkt för att diskutera vidare kring fenomenet: hur kommer det sig att det uppstår en regnbåge?

Förbered innan

→ Genomskinliga glas fyllda med vatten
→ Vitt papper
→ Färgpennor, målarfärg eller kritor
→ Ficklampor

Gör så här

1. Börja med att mörklägga klassrummet för bästa effekt.
2. Dela in eleverna i små grupper om 2–3 personer.
3. Placera försiktigt ett glas fyllt med vatten på en bordskant, så att det står precis lite utanför kanten. Akta så det inte tippar!
4. Lägg ett vitt papper på golvet under glaset. Skicka ljus med hjälp av en ficklampa igenom vattenglaset. Vinkla ficklampan tills ljuset träffar pappret på golvet och ni ser regnbågen.
5. Spara er regnbåge genom att måla av den direkt på pappret. Här kan gruppen hjälpas åt och turas om. En håller i ficklampan medan de andra färglägger.
6. Avsluta med att titta på era regnbågar och diskutera.

Förslag på frågor

→ Vilka olika färger ser ni i regnbågen?
→ Vilken ordning har färgerna i regnbågen?
→ Är ordningen på färgerna alltid densamma?
→ Hur kommer det sig att det bildas färger?

Tips! Ni kan även rikta ljuset via vattenglaset mot något annat vitt, exempelvis en vit vas, vit äggkartong eller en vit dörr. Se hur formen på föremålet ändras av färgerna.

Hela världen i ett skåp

Blir ni blir nyfikna på att veta mer om kabinettsskåpet på sidorna 16–17 och vill kika lite närmare på det? Zooma in, spana på detaljer och titta tillsammans på bilden i klassrummet. Kanske hittar ni en dold låda eller har ett förslag på vart ett hemligt lönnfack skulle kunna finnas?

Förslag på frågor

→ Vad ser ni på bilden?
→ Vad kan skåpet vara gjort av?
→ Vad ser ni för slags mönster, former, figurer och färger?
→ Hur många lådor kan ni hitta?
→ Titta mitt i skåpet, där två mindre luckor är öppna. Vad ser ni där?
→ Vad tror ni att det kunde finnas för saker i ett sådant skåp?
→ Om ni hade ett samlarskåp i dag, vilken sorts saker skulle det kunna vara fyllt av?

Nyfiken på dåtidens kabinettskåp?

Kabinettskåpen var kanske 1600-talets mest lyxigaste statuspryl. Endast några få, kungligheter och andra, hade råd att skaffa sig ett sådant praktfullt skåp. Kabinettskåpen var som en sorts advents-kalender med överraskningar bakom varje lucka och låda. Ett samlarskåp var också något att visa upp, att imponera med och visa att man var en kunnig person med stor koll på omvärlden. Man fyllde sina skåp med allehanda kuriosa och exotiska föremål.
Man samlade, sorterade och delade in föremålen i olika kategorier:

Naturalia – föremål från naturen, gärna från fjärran länder, såsom strutsägg, kokosnötter eller nautilussnäckor.

Artificialia – konstföremål gjorda av människan.

Scientifica – vetenskapliga och mekaniska föremål.

Det samlades också på fornfynd och andra kanske mer märkvärdiga ting som enhörningshorn eller drakblod! Skåpen hade många lådor, luckor och ibland lönnfack – de var som ett slags mikrokosmos eller ett mini-museum där hela världen fick plats. Kabinettskåpen är ursprunget till de museer vi har idag.

Nyfiken på kabinettskåpet i boken?

Just det här skåpet, som finns på sidan 17, tillverkades i Paris på 1600-talet och är gjort av en rad olika dyrbara material, bland annat det på den tiden eftertraktade svarta träslaget ebenholts. Ebenholts är ett mycket hårt och svårjobbat träslag som växer i tropiska områden. Det är faktiskt så hårt och tungt att det inte flyter om man lägger det i vatten. Tittar man på nära håll på till exempel skåpets ben kan man se att de är dekorerade med vinrankor, fåglar, sniglar och trollsländor. Mitt i skåpet, bakom två mindre skåpsluckor, finns det ett litet spegelrum med pelare – som en balsal i miniatyr. Mitt i spegelrummet, på en liten vägg, är det målat en lura-ögat-målning, *trompe l'oeil*, som gör att det känns som om rummet fortsätter längre in.

Det är spännande att fundera på vad som kunde gömma sig i alla dessa lådor och dolda fack som finns inuti ett sådant skåp!

Va!! Strutsägg, nautilussnäckor, elfenben och sköldpaddsskal?

Om ni blir nyfikna på vad som kunde finnas i den här sortens skåp, förutom den lilla dödskallen och strutsäggspokalen som finns på sidorna 18–21 i boken, finns det fler föremål för er att titta närmare på här.

Ofta var föremålen gjorda av exotiska och exklusiva material som hämtades runt om i världen. Föremålen och materialen berättar om 1600-talets färdvägar och Europas handel med fjärran länder.

Nyfiken på de olika materialen?

Elfenben är ett material som är gjort av tandben från vissa däggdjur, främst är det betar från elefanter som har använts, men också tandben från andra djur, som narval, valross och flodhäst. Tidigare har fossilt elfenben från mammutar använts. Elfenben är hårt men samtidigt något elastiskt och kan därför snidas och poleras. Elfenben har hämtats från Afrika och Indien. I dag är det förbjudet att handla med elfenben på grund av att elefanten är en utrotningshotad art.

Nautilussnäcka är skal av nautilusbläckfisk och den ingår i familjen pärlbåtar, som omfattar knappt ett halvt dussin arter. Pärlbåtar lever i Stilla havet och Indiska oceanen.

Sköldpadd är hornskiktet av skalet på en del sköldpaddsarter, främst äkta karettsköldpadda, en sorts havssköldpadda. Sköldpadd är gul till gulröd med mörkare fläckar. Materialet kan under värme pressas till plana skivor eller smältas samman till större blad. Havssköldpaddor lever i Västindien och Sydamerika. I dag är handel med sköldpadds-skal förbjuden.

Strutsägg är strutsfågelns ägg. Strutsar lever i dag i Afrika. Tidigare levde en numera utdöd ras på Arabiska halvön och i Mellanöstern.

Bärnsten är fossiliserad kåda och kommer från 30–50 miljoner år gamla träd av släktet *pinus* eller *araucaria*. Den kan hittas runt södra Östersjön, men även på andra platser runt om i världen.

Bergskristall är en färglös, helt genomskinlig och klar variant av mineralet kvarts. Namnet kommer från grekiskans *krystallos* som betyder is. Det är för att man förr trodde att bergkristall var is, eftersom man fann dem i Alperna på hög höjd. Alperna var det främsta fyndsområdet fram till 1800-talet.

Klassens eget kuriosakabinett

Låt er inspireras av dåtidens kabinettsskåp på sidorna 16–17 och gör ett gemensamt nutida samlarskåp som visar vår förunderliga värld. Hur ska det se ut och vad ska det innehålla? Bygg skåpet av olika skokartonger som ni limmar ihop och sedan målar, pyntar och dekorerar till ett alldeles makalöst häftigt samlarskåp.

Börja samla prylar som är roliga, spännande, konstiga eller typiska för i dag: glasspapper, äggdelare, mynt, snäckor eller en eltandborste. Fyll skåpet med allehanda ting eller det ni har hittat på er expedition. Sortera och dela in sakerna i olika kategorier enligt färg, form, textur, storlek eller på 1600-talets vis: *naturalier, artificialia* och *scientifica*. Tänk om någon i framtiden kommer att hitta just ert skåp och förundrat titta på alla saker – vad skulle er samling berätta om vår tid?

Förbered innan

- Skokartonger, papplådor
- Lim, tejp
- Färg
- Pärlor, glanspapper, fjädrar eller annat som gör ert skåp magiskt fint

Gör så här

1. Börja med att måla de olika lådorna på insidan.
2. Limma eller tejpa ihop de olika skokartongerna eller lådorna så att de blir till ett litet skåp. Kanske har ni lådor i olika storlekar? Då gäller det att se till att de går att fästa ihop med varandra.
3. Måla skåpet runt om på utsidan. Dekorera och pynta skåpet så att det blir mäktigt och imponerande. Här är det bara fantasin som sätter gränser!
4. Fyll skåpet med olika saker som ni tar med hemifrån, hittar i naturen, på skolgården eller i skolan.

Bildmaterial + mallar

1. *Tomtebobarnen*, Elsa Beskow, 1910
2. Kabinettskåp, mitten av 1600-talet
3. Kabinettskåp, detalj, mitten av 1600-talet
4. Nautiluspokal av silver (delvis förgylld) och en nautilussnäcka, 1600–1630
5. Medaljong, pärlemor på svart glasbotten, 1650–1700
6. Kokosnötpokal av kokosnöt och trä, troligen 1700-tal
7. *Noshörning*, träsnitt, Albrecht Dürer, 1515
8. Skål av sköldpadd, ca.1650
9. Tavla med bärnstensintarsia av bärnsten sammansatt av flera bitar, träramen har beslag i förgyllt och pressat bleck, 1600-tal
10. Bysantinskt guldmynt, präglat under kejsarna Constantin VII o Romanus II
11. Pokal med lock av bergkristall och delvis förgyllt silver, 1600–1630
12. Instrument, kvadrant av förgylld och ciselerad brons, Christofer Schissler, 1559
13. Strutsäggspokal av silver och strutsägg, 1650–1700
14. Dödskalle av snidad elfenben, 1650–1700
15. Schackbräde av valnöt och ebenholts med inläggningar i elfenben, lrich Baumgartner och Paul Goettich, början av 1600-talet
16. Schackpjäser av päronträ, lackerade i vitt och svart med förgyllningar, mitten av 1500-talet

EB

6

Nach Christus gepurt.1513. Jar. Adi.5.May. Hat man dem grosmechtigen Kunig von Portugall Emanuell gen Lysabona pracht auss India/ein sollich lebendig Thier. Das nennen sie Rhinocerus. Das ist hye mit aller seiner gestalt Abcondertfet. Es hat ein farb wie ein gesprenckelte Schildtkrot. Vnd ist vō dicken Schalen vberlegt fast fest. Vnd ist in der gröss als der Helfandt Aber nydertrechtiger von paynen/vnd fast wethafftig. Es hat ein scharff starck Horn vom auff der nasen/Das begyndt es albeg zu wetzen wo es bey staynen ist. Das dosig Thier ist des Helffantz todt feyndt. Der Helffandt furcht es fast völ/dann wo es Jn ankumbt/so laufft Jm das Thier mit dem kopff zwischen dye fordern payn/vnd reyst den Helffandt vnden am pauch auff vil erwürgt Jn/des mag er sich nit erwern. Dann das Thier ist also gewapent/das Jm der Helffandt nichts kan thun. Sie sagen auch das der Rhynocerus Schnell/ Fraydig vnd Listig sey.

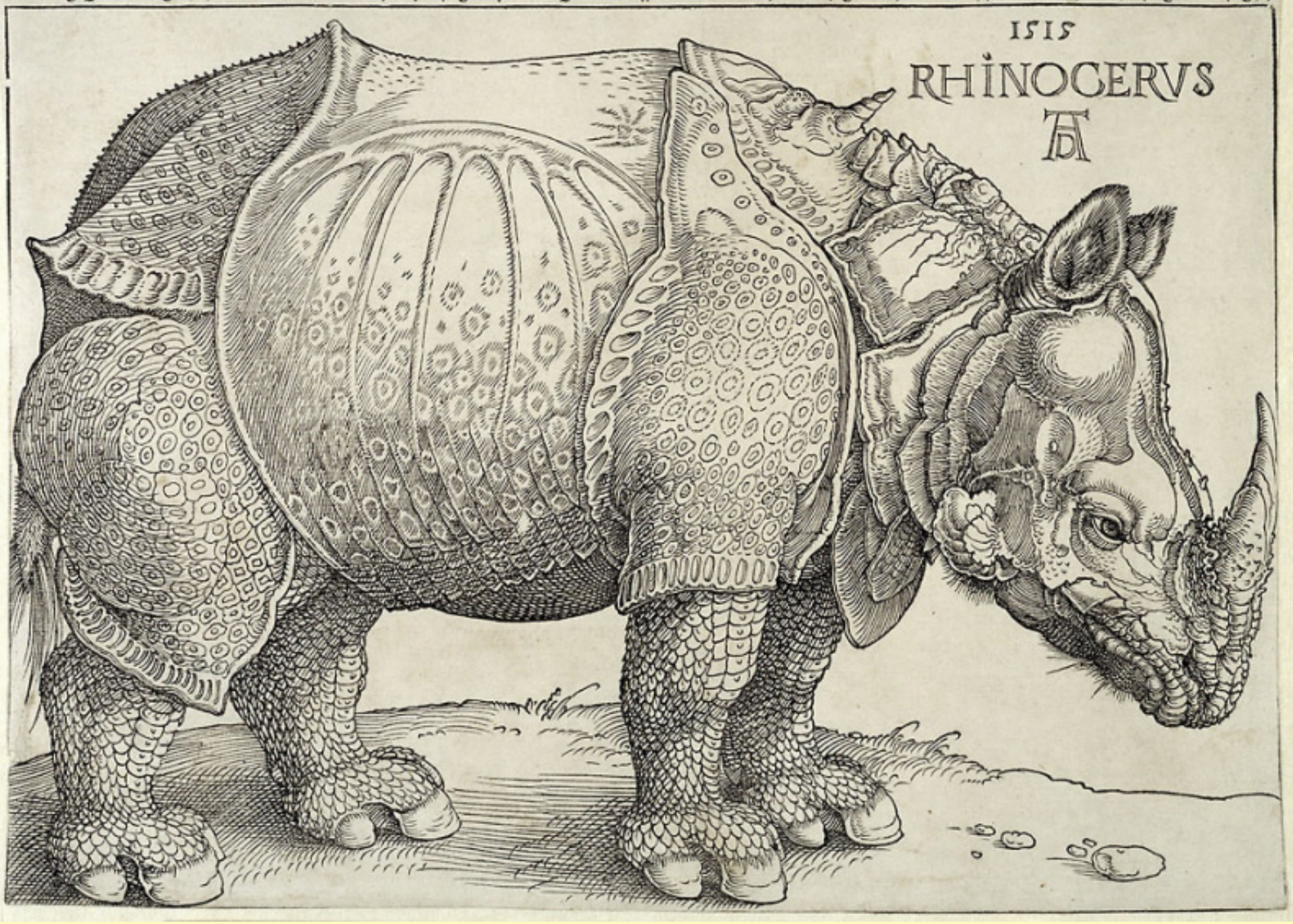
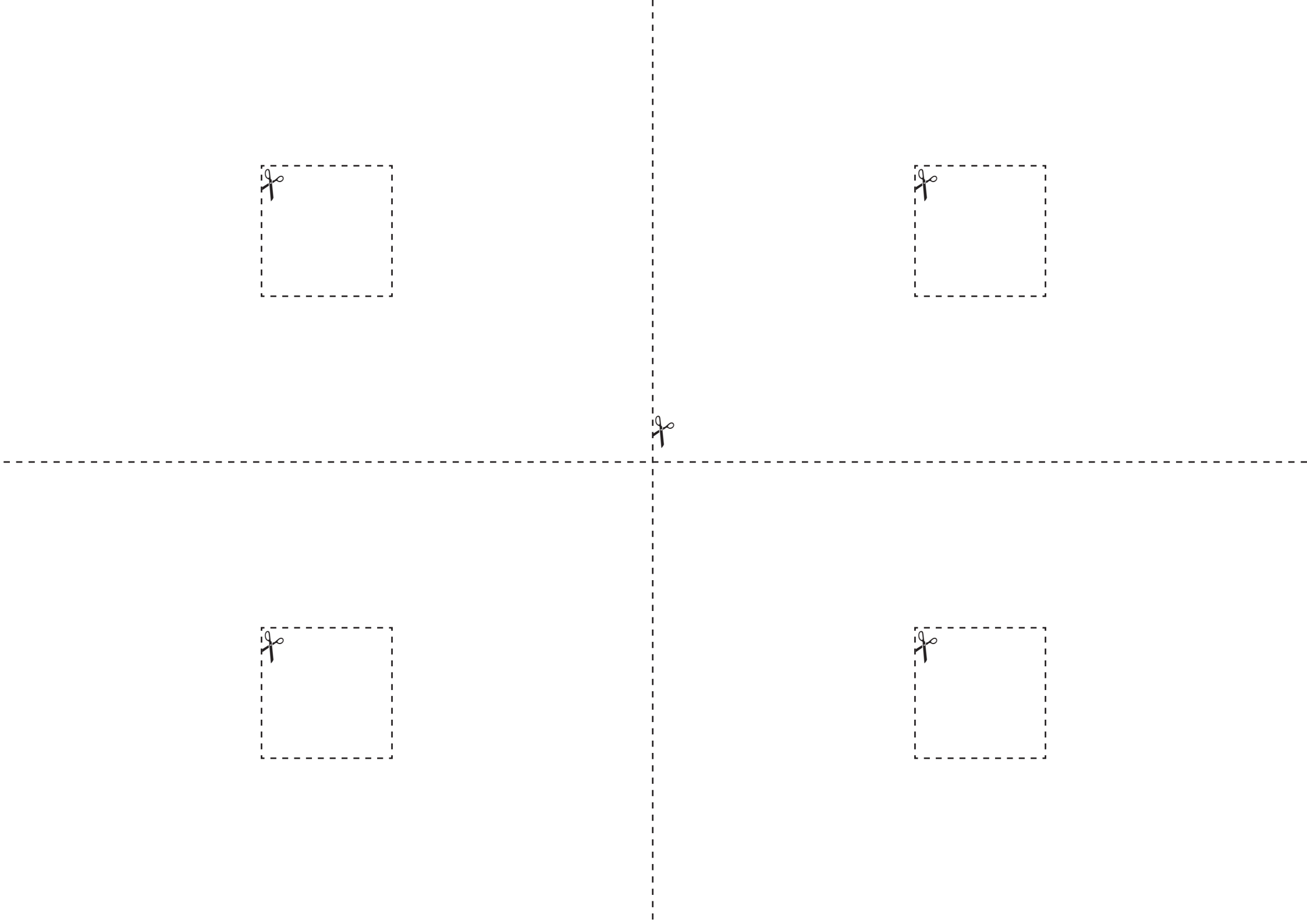
CRISTOFERVS SCHISSVER
AVGSPVRG IM·1·5·59·